

Kölcsey Ferenc: *Csolnokon*

MAKAY GUSZTÁV

A *Csolnokon* – irodalomtörténetírásunk megállapítása szerint is – a legszebb műnépdalok egyike költészetünkben.

Az 1820-as évek elején Kölcsey Ferenc (1790–1838), aki addig görögös (időmértekes) formákban elvont ideálról dalló, szentimentális költeményeket írt, a népköltészet iránt mutat egyre erősödő érdeklődést. Ő maga is próbál nem saját népünk eredeti költészetéből, hanem idegen tőről (a latin nyelvű közös európai keresztény irodalomból) sarjadt a feudalizmus magyarországi kialakulása idején. Az a felfogás gyökeredzett meg benne, hogy irodalmunkat vissza kell vezetni a népköltészet üde forrása-ihoz, illetőleg a népies költészetet kell „megnemesíteni”, fölemelni műköltői magaslatra. (Ezeket az elveket fejti ki később *Nemzeti hagyományok* című tanulmányában.) Ehhez akart hozzájárulni a maga népdal-kísérleteivel.

Másfelől nem véletlen, hogy nemesi költőink – Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza és Kölcsey – az 1820-as évek táján általában a magyar népköltészet felé fordulnak. Nem pusztán irodalmi divat volt ez. A reformküzdelmek közeledtét jelzi ez az érdeklődés – reformkorszakét, amelyben az elnyomott nép, a jobbágy-ság politikai szempontból is az érdeklődés előterébe kerül. (Nemsokára a politika nyilvános porondján, a megyei és országgyűlésen is küzdeni fog Kölcsey a népért.) A saját osztályukból kiábrándult nemesi költők valamennyien becsülni kezdik népünk eredeti költészetét, népdalutánezásokat írnak és jelentetnek meg. Ebbe az áramlatba kerül bele Kölcsey is.

A *Csolnokon* azért érdekes és vonzó, mert a költő mindnyájunktól átélhető, egyéni érzelmét vallja meg a népköltésztől ellesett formában: érzelmes vágyódás és népi forma olvad össze benne. A sóvárgás, az epedés volt addig is Kölcsey lírai verseinek fő motívuma, de ez a sóvárgás legtöbbször testetlen, elvont formában jutott kifejezésre, a költő nem tudott plaszticitást adni vágyainak. Az itt megjelenő sóvárgás, elvágódás konkrét. Okait is ismerjük. Nagy része van benne Kölcsey szerelemvágyának. Ez a tiszta lelkű, nemes költő, aki kisgyermek korában himlő következtében elvesztette fél szeme világát, férfiúi magányosságban élte le egész életét. Csak édes kinnal epedve sóvárgott valami „mennyei lyánka”, „keblének ideálja”, az „arany szerelem” után. Ez a mélabús szerelmi vágyakozás, a boldogság vágya fonódik bele a *Csolnokon*ba is. De elvágódott Kölcsey a vidéki nemes életformából, műveletlen, durva lelkű nemestársai közül és szatmárcsekei birtokának sivár környezetéből, a vadvizekkel körülvárt „vész-es part” reménytelenségéből is. Valami nemesebb, szellemibb, eszményekkel benépesített környezetbe vágott. Tulajdonképpen Pestre szeretett volna költözni, szellemi emberek, megértő barátok közé, akikkel együtt volt joggyakorlata idején, 1810 körül, de birtokai nem jövedelmeztek annyit, hogy ezt megengedhette volna magának. Innen a vágy valami „más, jobb határra”, „boldog határra”, amelyet a versben idilli természeti környezet jelképez: kis tanyácskával, szép tavaszi ég alatt, zöld fák között, patak mellett, s a kunyhófedél alatt „hű kegyes nyitna rá remegő kart”...

Ezek a költemény ihlető motívumai. A forma, amelyben megjelennek, a műnépdal műfaja. A költő dalbeli magatartása zavartalan: a vízen ringó csónak és a fölötté elvonuló darvak természetes keretet adnak az álmodozás megindulásához. Kölcsey finom művészettel választja meg az élményszerű keretet. Ő is megéri (akárcsak később Vajda János), hogy a habzó víz tetején lebegő csónak – ég

és föld között – a legstílusosabb költői megindítója az álmodozó eszmélkedésnek. Ezt a keretet múlt időben vázolja fel (ültem, láték), mintegy visszaemlékezve élményére, de már az első versszak második felében szinte újból beleéli magát az álmodozásba. A gondolatok rajzását megindító darvak, amelyek „égi vándorként” a szabad mozgás és egy távoli, boldogabb világ képzetét idézik fel, jól ismert motívuma a magyar népköltészetnek. (Már Balassi bujdosó énekeibe is onnan került be.) Népdalszerű a versnyitó megállapítás átmenete megszólításba (a darvakhoz), a refrénszerű strofazárdaék (az első és utolsó versszak végén) és az ismétlés is.

A vers gerincét az idilli álmokképek alkotják. Ezek szintén népi jellegűek, csak a tanyácska, az ömledezék, a hű kegyes és a remegő kar kifejezések vallanak műköltőre. (A csónak nyelvújításkori szóalak.) A költő az ábrándképek közepette sem veszi el a valóság tudatát, nem olvad fel teljesen az álmodozásban. Erre vall a negyedik versszakban az „Isten hozád, csónak, S te vész-es part!” felkiáltás: mintha a költő valóságosan is átlépne a csónakból vágyainak álmvilágába. Anál szívemarkolóbb a lemondó panasz az utolsó versszakban. Ebben megismétlődik az első versszakban ismerttetett élménykeret, de itt már jelen időben (ülök, hallok). Ez azt jelzi, hogy a költő mintegy felocsúdott álmodozásából, és az ábrándok szívárványló egéből fájó tehetetlenséggel visszatért élete valóságának világába. („Sorsom, ah, nem adta Szállnom veled!”)

Az olvasó mindvégig megértéssel, rokonszenvvel tudja követni a költő álmodozását, bele tudja élni magát helyzetébe. Ez a vers élményi hatásának egyik titka. A másik: a tiszta dallamú, szép rímekben csendülő népdalszerű forma, amely természetesen kapcsolódik össze a kétütemű, hat- és négyszótagos sorokat változó hangstílusos verseléssel.